

DOMINGU XXXIV TEMPU KOMÚN – TINAN C

SOLENIDADE NA'I JEZÚS KRISTU, LIURAI UNIVERSU NIAN

Tema

Maromak nia Liafuan, iha domingu ikus tinan litúrjiku nian, konvida ita atu foti konxiénsia kona- Jezús nu'udar liurai. Nia ukun/realeza la'ós hanesan mundu nian, maibé hala'o iha domin, iha servisu, iha perdaun, iha saran moris.

Leitura dahuluk apresenta mai ita momentu ne'ebé David sai liurai Israel tomak nian. Ho nia, hahú tempu ksolok nian, abundánsia nian, dame nian, ne'ebé hela iha Maromak nia Povu tomak nia memória. Iha sékulu sira tuirmai, Maromak nia Povu mehi atu ksolok no David nia ukun fila fali; profeta sira promete katak David nia dexendente/bei-oan ida mak sei realiza mehi ne'e.

Evanjellu apresenta mai ita realizasaun promesa ne'e nian: Jezús mak Mesias/Liurai ne'ebé Maromak haruka, ne'ebé halo sai realidade mehi antigu Maromak nia Povu nian no apresenta ba ema sira “Reinu”; maski nune'e, “Reinu” ne'ebé Jezús propoin la'ós Reinu ida harii iha forsa, violénsia, impozisaun nia leten, maibé kona-ba domin, perdaun, saran moris.

Leitura daruak apresenta knananuk ida Kristu nia ukun no kbiit nian iha kriasaun tomak; aleinde ne'e, nia tau iha relevu ninia papél fundamentál nu'udar bee-matan moris nian ba ema.

LEITURA I – 2 Sam 5,1-3

Iha tinan 1007 mK, reinu Saul nian (Norte no Sentru nian) sofre golpe maka'as ida, ho liurai nia mate hamutuk ho nia Jónatas (oan-mane no susesór Saul nian) iha filisteu sira nia liman, iha funu besik foho Guilboá (kf. 1 Sm 31). David iha tempu ne'ebá ukun (husi 1012 mK) reinu sira súl nian (kf. 2 Sm 2,1-4).

Ishboshet, Saul nia oan, hetan hilin atu troka nia aman no ukun ba tinan rua tribu sira norte no sentru nian (kf. 2 Sm 2,8-11); maibé ikusmai hetan opozisaun husi Abner, xefe tropa norte nian, ne'ebé oferese ba David autoridade tribu sira reinu Saul nian (kf. 2 Sm 3,12-21). Joab, jenerál David nian oho Abner (kf. 2 Sm 3,26-27); hafoin oho mós Ishboshet, maski livru Samuel daruak buka atu hatudu katak David la tama iha asasíniu sira-ne'e (kf. 2 Sm 3,28-39; 4,1-12). Finalmente, katuas sira norte nian – preokupa atu hetan lideransa forte ida ne'ebé tulun sira reziste inimigu tradisionál sira, filisteu sira – husu David atu aseita dirije mós destinu tribu norte no sentru nian.

Iha kadru ne'e mak leitura ohin koloka ita. David iha Ebron – kapitál tribu súl nian – no iha ne'ebá mak nia simu manu-ain sira husi tribu norte no sentru nian ne'ebé propoin ukun ba nia. Ita iha tinan 1005 mK.

MENSAJEN

Ita haree katuas sira Israel nian iha David nia oin no propoin ukun. David simu... Ne'e mak ba dala uluk konsege uniaun tribu sira norte, sentru no súl nian iha autoridade liurai ida mesak nia ukun (“tribu 12” ne'ebé tradisaun teolójika hanaran “Maromak nia Povu”).

Katekista deuteronomista sira, autór testu ne'e nian, preokupa atu halo leitura teolójika istória nian... Nune'e, sira tau iha katuas Israel sira nia ibun fraze ne'e: "Na'i dehan ba ó: «ó sei bali ha'u-nia Povu Israel nian, ó sei sai liurai Israel nian»" (vers. 2). Nune'e, David nia ukun mosu nu'udar Maromak nia hakaran, nia desizaun – estensaun Maromak nia ukun: husi ohin ba oin, liurai David mak instrumentu ida atu Maromak bali nia Povu.

David mak liurai importante liu istória Maromak nia Povu nian. Nia ukun marka – hanesan ukun umanu hotu – ho konfliktu internu, funu sivíl, injustisa, mate... Maski nune'e, David hatudu an nu'udar ema ho estatura polítika no morál aas liu. Iha termu polítiku, David nia ukun halo Israel no Judá reinu ho dimensaun boot, ne'ebé halo atu inimigu tradisionál sira hakruuk (filisteu, amonita, moabita sira) no hela iha Maromak nia Povu nia memória nu'udar tempu ideál dame no abundánsia nian. iha termu relijiozu, ne'e mak tempu iha ne'ebé konsidera Jahwéh, nu'udar Maromak Israel no Judá nian no liurai habiit enkontru Povu tomak nian ho nia Maromak, iha fidelidade ba aliansa.

Iha futuru – liuliu iha tempu krize nian, frustrasaun nasional nian, instabilidade sosiál, infidelidade relijioza nian – David nia ukun sai mirajen ideál ida; no, iha momentu dramátiku liu nia istória nian, Maromak nia Povu mehi dexendente/bei-oan ida David nian ne'ebé restaura reinu ideál nia aman nian.

LEITURA II – Col 1,12-20

Komunidada sarani Colossos nian (situa iha Ázia Menór, besik 200 km iha Éfeso nia lorosa'e) la'ós Paulo mak funda, maibé Epafras, eskolante Paulo nian no ema husi Colossos. Oinsá Paulo envolve an iha comunidade ida-ne'e?

Husi buat ne'ebé ita bele komprende husi surat, Paulo iha prizaun (Roma?) bainhira simu nia belun Epafras nia vizita. Epafras haktuir ba Paulo katak Kreda Colossos nian iha krize laran, basá "doutór" sarani ruma hanorin katak adezaun ba Jezús tenke kompleta ho prátika relijioza seluk, fundamentál ba salvasaun no koñesimentu kle'an Maromak nia mistériu nian. Nune'e, "doutór" sira-ne'e ezije husi fiar-na'in Colossos nian atu kumpre prátika axétika sira, ritu legalista ruma, ukun-fuan ruma kona-ba hahán; sira mós ezije, observánsia festa ruma no fiar iha anju sira no sira-nia kbiit. Posivel katak ida-ne'e iha ligasaun ho doutrina orientál ne'ebé hahú sirkula iha época ne'e no sei, ikusmai, remata iha movimentu "gnóstiku".

Kontra konfuzsaun relijioza ida-ne'e, Paulo afirma absoluta sufisiénsia Kristu nian: adezaun ba Kristu fundamentál ba ema ne'ebé hakarak iha asesu ba proposta salvasaun ne'ebé Maromak halo ba ema sira; buat seluk bele husik no labele impoin ba sarani sira.

MENSAJEN

Testu ne'ebé propoin mai ita hahú ho konvite ida ba agradesimentu, basá Maromak liberta ema Colossos sira husi "nakukun nia kbiit" no lori sira "ba nia Oan doben liu nia Reinu" (vers. 12-14); hafoin, Paulo apresenta knananuk ida iha-ne'ebé selebra Kristu nia supremasia absoluta iha kriasaun no redensaun (vers. 15-20): ne'e knananuk ida ne'ebé Paulo, provavelmente, foti husi liturjia sarani, maibé integra didi'ak iha diskursu no mensajen surat ne'e nian. Iha estrofe rua knananuk ne'e nian mak ita hetan mensajen fundamentál ne'ebé ita hakarak refleto.

Estrofe dahuluk knananuk nian (vers. 15-17) afirma no selebra Kristu nia soberania iha kriasaun tomak hodi aplika afirmasaun importante tolu.

Ida uluk hateten katak Kristu mak "ilas Maromak invizivel nian". Hateten "ilas/imajen" signifika katak iha buat hotu, Nia hanesan ho Aman, iha Nia an no hahalok, no iha Nia ita

hetan divindade tomak. Signifika katak Maromak, espirituál no tranxendente, revela ba ema sira no halo nia An sai vizivel liusi Kristu nia umanidade.

Ida daruak afirma katak Nia mak “oan-mane boot husi kriatura tomak”. Iha kontestu familiár judaiku, “oan-mane boot” mak erdeiru prinsipál, ne’ebé iha primazia iha dignidade no iha autoridade iha nia alin sira nia leten. Aplika ba Kristu, signifika katak Nia iha supremasia no autoridade iha kriasaun tomak.

Ida datoluk asegura katak “iha Nia, husi Nia no ba Nia mak hakiak buat hotu”. Signifika katak Nia mak buat hotu nia sentru unidade, koezaun, armonia (“iha Nia”); katak Nia mak komunika Aman nia vida (“husi Nia”); no katak Kristu mak kriasaun tomak nia rohan no finalidade (“ba Nia”).

Hodi mensiona katak “tronu, dominasaun, prinsipadu no ukun sira” inklui iha Kristu nia soberania, Paulo dezmonta espekulasaun “doutór” sira Colossos nian kona-ba anju sira nia kbiit, ne’ebé sira konsidera nu’udar paralelu ho Kristu nia poder.

Estrofe daruak (vers. 18-20) afirma no selebra Kristu nia soberania no poder iha redensaun. Iha-ne’e mós ita iha afirmasaun fundamentál tolu...

Ida uluk dehan katak Kristu mak “Kreda nia ulun, Ninia isin”. Espresaun ne’e signifika, uluknanai, katak Kristu iha primazia no soberania iha comunidade sarani tomak; maibé signifika mós, katak Nia mak komunika moris ba membru hotu isin nian no halo sira konjuntu vitál no armóniku.

Ida daruak afirma katak Kristu mak “prinsípiu, oan-mane boot entre matebian sira”. Signifika, la’ós de’it katak Nia mak ida uluk atu moris hi’as, maibé mós katak Nia mak beematan moris nian ne’ebé provoka ita-nia resurreisaun rasik.

Ida datoluk asegura katak iha Kristu mak ita hetan “plenitude tomak”. Signifika katak iha Nia no iha Nia de’it mak horik divindade ho modu efektivu no esensiál: buat hotu ne’ebé Maromak hakarak komunika ba ita, atu hatama ita iha ninia família, hetan iha Kristu. Tanba ne’e, autór knananuk nian bele konklui katak liuhusi Kristu, Maromak rekonsilia kriatura tomak iha rai no iha lalehan: liuhusi Kristu, kriasaun tomak, ne’ebé marka ho salan, simu oferta salvasaun nian no bele tama fali iha Maromak nia família.

EVANJELLU – Lc 23,35-43

Evanjellu situa ita iha “fatin Ulun-ruin nian” (karik atu hatudu fatuk ne’ebé domina fatin ne’ebá nia forma hanesan ulun-ruin), iha krús ida nia oin. Ne’e Jezús nia “dalan” iha rai ne’e nia rohan: ita iha kuadru ikus moris ida-nian ne’ebé gasta ba servisu konstrusaun “Reinu” nian. Baze sira “Reinu” nian lansa tiha ona no Lucas apresenta Jezús nu’udar “Liurai” ne’ebé prezide “Reinu” ne’e ne’ebé nia mai propoin ba ema sira. Ita haree Jezús hedi iha krús, emaat na’in rua mós hedi iha krús, xefe judeu sira-nian ne’ebé hamoe Jezús, soldadu sira mós hateten aat kondenadu sira no povu ne’ebé nonook, hakfodak no hein hela. Iha Jezús nia krús leten iha inskrisaun ida: “o basileus tôn Ioudaiôn outos” (“ne’e mak judeu sira nia liurai”).

MENSAJEN

Kuadru ne’ebé Lucas apresenta mai ita domina ho tema Jezús nia ukun nu’udar liurai... Oinsá define no apresenta ukun ne’e?

Iha sena nia klaran, husi leten mai kraik, ita haree inskrisaun famoza ne’ebé define Jezús nu’udar “judeu sira nia liurai”. Haree ba Jezús nia situasaun indikasaun ne’e parese irónika: Nia la tuur iha tronu ida, maibé hedi iha krús; hale’u nia la’ós nia reinu fiél ne’e’ebé hahí no kose nia, maibé xefe judeu sira-nian ne’ebé insulta Nia no soldade sira ne’ebé tolok; Nia la

ezerse autoridade moris nian eh mate nian ba ema rihun ba rihun, maibé kondenadu ba mate aat ida... La iha sinál ida ne'ebé identifika Jezús ho podér, ho autoridade, ho ukun rai nian.

Maski nune'e, inskrisaun iha krús – irónika ba ema sira nia matan – hatudu loloos Jezús nia situasaun, iha Maromak nia perspetiva: Nia mak "liurai" ne'ebé ukun, husi krús, "Reinu" ida servisu nian, domin nian, entrega nian, saran moris nian. Iha kuadru ne'e, esplika lójika "Reinu Maromak nian" ne'ebé Jezús mai propoin ba ema sira.

Kuadru kompleta ho sena ida signifiativa atu komprende sentidu Jezús nia ukun... Iha Jezús nia sorin iha "ema-aat" na'in rua, hedi iha krús hanesan Nia. Enkuantu ida insulta Nia (reprezenta sira ne'ebé lakohi proposta "Reinu" nian), ida seluk husu: "Jezús, hanoin ha'u bainhira Ita fila ho Ita-nia ukun". Jezús nia resposta ba pedidu ne'e mak: "ohin kedas ó hamutuk ho Ha'u iha lalehan". Jezús mak Liurai ne'ebé apresenta ba ema sira proposta ida salvasaun nian no husi krús, oferese moris. "Ohin kedas hamutuk iha lalehan" la espresa dadu kronolójiku ida, maibé indika katak salvasaun definitiva ("Reinu") hahú sai realidade ho krús. Iha krús Jezús nia ukun ne'ebé perdaun, ema nia renovasaun, moris nakonu, hatudu nia realizasaun; no Jezús nu'udar liurai hakohak ema hotu – maski sira ne'ebé kondenadu mós – ne'ebé aseita salvasaun.

Tema "Reinu" nian domina Jezús nia vida tomak. Nia hahú ninia ministériu hori haklaken katak "Reinu to'o ona" (kf. Mc 1,15; Mt 4,17). Ninia liafuan no jestu sira hatudu nafatin katak Nia iha konxiénsia katak Aman haruka nia atu haklaken "Reinu" no atu lori ba ema sira era/tempu foun ksolok no dame nian. Eskolante sira lalais de'it komprende katak Jezús mak "Mesias" (kf. Mc 8,29; Mt 16,16; Lc 9,20) –títulu ida ne'ebé liga Nia ba promesa profétika sira no ba reinu ideál David nian ne'ebé Povu mehi. Maski nune'e, Jezús nunka asume iha ema nia oin títulu "Mesias" nian, atu evita ekívoku/konfuzo: iha Palestina ida ne'ebé la hakmatek, títulu "Mesias" nian bele kria ambiguidade, tanba liga ho perspetiva nasionalista no mehi luta polítika kontra okupante romanu. Jezús lakohi aumenta ai-maran ba ahi-lakan esperansa mesianika, basá ninia mesianizmu la liu husi tronu ida, eh husi eskema autoridade nian, podér nian, violénsia nian. Jezús mak Mesias/liurai, loos duni; maibé liurai tuir Maromak nia lójika – katak, mai prezide "Reinu" ida ne'ebé nia lei mak servisu, domin, saran moris. Afirmaun ninia dignidade liurai nian liu husi terus, husi mate, husi saran moris rasik. Nia tronu mak krús, espresaun másima moris ida nian halo ho domin no saran-an. Iha sentidu ne'e mak Evanjellu ohin nian konvida ita atu komprende Jezús nia realeza/ukun.